

Twarde powłoki ta-C otrzymane metodą impulsowego katodowego odparowania łukowego

Adam Gilewicz, Bogdan Warcholiński, Piotr Myśliński, Zbigniew Kukliński

WPROWADZENIE

Węgiel jest wyjątkowym pierwiastkiem ze względu na występowanie różnorodnych oddziaływań, które tworzą jego atomy ze sobą lub z atomami innych pierwiastków. Możliwe hybrydyzacje to liniowa (sp¹), trygonalna (sp²) i tetragonalna (sp³).

W przemyśle do modyfikacji powierzchni natarcia narzędzi szeroko stosowane są powłoki węglowe a-C:H.

Powłoki ta-C wolne od wodoru otrzymywane są wieloma różnymi metodami min.: metodą impulsowego katodowego rozpylania łukowego. Powłoki otrzymywane tą metodą charakteryzują się wysoką twardością, dobrą adhezją i dobrymi właściwościami tribologicznymi.

PARAMETRY PROCESU

Powłoki otrzymywano na urządzeniu C55 CT f-my INOVAP Drezno.

Układ trzech źródeł do łukowego impulsowego odparowania katodowego PulsArc :

- dwa źródła z targetami grafitowymi Φ=72mm

- jedno źródło z targetem chromowym Φ=72mm

Podłoża: SW7M o twardości 63HRC szlifowane i polerowane. Myte ultradźwiękowo w roztworach alkalicznych.

Odległość podłoża - źródło 190 mm,

Gaz roboczy - argon.

Ciśnienie początkowe 10⁻³Pa, ciśnienie robocze -0,2Pa,

Prąd wyładowania łukowego stałoprądowego 50A,

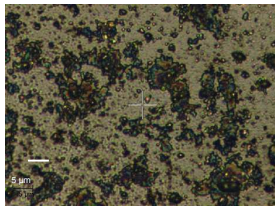
Prąd wyładowania impulsowego 1600A i f=100Hz

WYNIKI BADAŃ

Grubość warstwy przejściowej Cr = 0,1µm

Grubość powłoki ta-C = 2,3µm

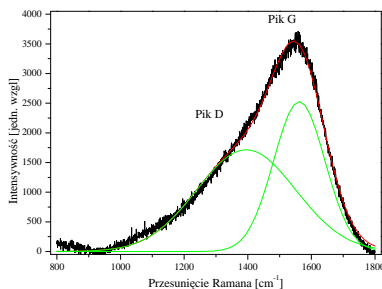
Chropowatość powłoki Ra=0,09 µm

Obraz SEM powłoki węglowej ta-C

Spektroskopia Ramana

Powłoki badano z wykorzystaniem spektrometru Ramana T64000 (Yvon-Yobin). Źródło wzbudzenia światła lasera argonowego o długości fali 514,5 nm. Uzyskane widma Ramana dopasowano krzywymi rozkładu Gaussa.

Widmo Ramana powłoki węglowej otrzymanej metodą PulsArc.

Widmo Ramana otrzymanej powłoki węglowej pozwoliło na określenie położenia pasm G i D i ich intensywności

(I). Położenie pasma G wynosi 1562 cm⁻¹ a pasma D 1390 cm⁻¹. Stosunek I_D/I_G wynosi 0,64, oszacowano zawartość wiązań sp³ w powłoce ta-C na około 30-40 %.

Twardość

Pomiary mikro-twardości i modułu Young'a wykonano na urządzeniu CSM Nano Indentation Tester (NHT). Stosowano węgelnik Berkowicza oraz maksymalne obciążenie 25 mN. Stosowano liniowy wzrost obciążenia wynoszący 50 mN/min.

Naprężenia wewnętrzne

Naprężenia powłok określono stosując metodę Stony'ego

$$\sigma = \frac{E}{1-\nu} \frac{t_s^2}{6t_f R}$$

gdzie: E – moduł Young'a, ν - współczynnik Poissona, t_s - grubość podłoża, t_f - grubość warstwy, R - promień krzywizny.

Wykorzystano podłoża krzemowe o grubości 0,3 mm, długości 30 mm i szerokości 4 mm. Z siedmiokrotnie wykonanych pomiarów wyznaczano średnią i odchylenie standardowe.

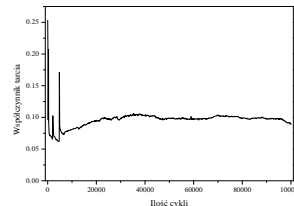
Zestawienie własności badanych powłok ta-C.

Własność	Wartość
Twardość [GPa]	45±2
Moduł Younga [GPa]	385±6
Naprężenia wewnętrzne [GPa]	-1,9±0,2
Adhezja Lc2	71 N
Współczynnik tarcia	0,09±0,02
Wskaźnik zużycia powłoki	1,3 x 10 ⁻¹⁶ m ³ /Nm
Wskaźnik zużycia przeciwiwtróbki	4,8 x 10 ⁻¹⁷ m ³ /Nm

Współczynnika tarcia i zużycia

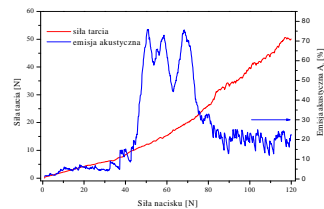
Pomiary współczynnika tarcia i zużycia wykonano w układzie kula-płaszczyzna (CSM Tribometer - TRB) przy obciążeniu 20 N i prędkości około 10 cm/s dla 100000 cykli (3750 m) w warunkach tarcia suchego o wilgotności około 40 % w temperaturze 23°C. Przeciwiwtróbkę stanowiła kula alundowa o średnicy 6 mm.

Profile zużycia wyznaczano stosując przystawkę do urządzenia CSM Tribometer, która umożliwiała wyznaczenie pola przekroju poprzecznego wytarcia i wskaźnika zużycia

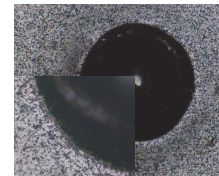
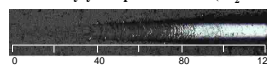

Zmiany współczynnika tarcia podczas testu zużycia

Adhezja

Zależność siły tarcia od obciążenia w teście rysy dla powłoki ta-C. (Lc₂ = 71N)

Obraz odcisku po teście Daimlera – Benza (HF1)

WNIOSKI

Wyznaczone właściwości powłok wskazują na powtarzalność technologii ich otrzymywania.

Widma Ramana potwierdziły istnienie struktury DLC.

Otrzymane powłoki można zaliczyć do grupy powłok ta-C.

- charakteryzują się one zawartością wiązań sp³ wynoszącą około 40 %.

Powłoki charakteryzują się dobrymi właściwościami mechanicznymi :

- wysoką twardością 45±2 GPa,

- modułem sprężystości 385±6 GPa,

Niski współczynnik tarcia w skojarzeniu z alundem 0,09±0,02.

Wskaźnik zużycia powłoki k_w = 1,3 x 10⁻¹⁶ m³/Nm

Dobra adhezja:

- siła krytyczna Lc₂ wynosząca 71 N

- HF1 w teście Daimlera - Benza

Badania współfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, Działanie 1.3. 2009-2013

